

Fokus på resultat? – Svenska skolledare och föreställningar om likvärdighet

Göran Bergström & Linda Ekström

A FOCUS ON ACHIEVED RESULTS? – SWEDISH SCHOOL LEADERS AND PERCEPTIONS OF EQUITY. The concept of equity has a long history within Swedish school policy. However, the concept is contested and its meaning has shifted over time. On a national political level, there is today an understanding of equity as the achievement of certain results, but it is an open question whether this understanding is adopted by the school leaders, and whether the understandings of equity held by the school leaders differ in regards to schools being public or private. Based on an extensive material, gathered through questionnaires and interviews, we argue that school leaders have not embraced the understanding of equity as the achievement of certain results. Rather, their understanding of equity seems to be influenced by the more traditional value of equality, a conclusion that is also valid for private school leaders.

Keywords: Equity, equality, school leaders, focus on school results, interpretative repertoires.

Inledning

Från 1990-talet fram till idag har det skolpolitiska området utmärkts av en extrem reformiver. Merparten av dessa reformer kan sägas vara en del av, eller sammanbundna med, det systemskifte eller den ekonomistiska diskurs som under de senaste decennierna ”bebott” det skolpolitiska området (Carlbaum 2012, Lister m fl 2007, Englund 1995). Utbildningens mål har exempelvis i allt större utsträckning blivit att producera kompetenta och kunniga medborgare som kan säkra

---

Göran Bergström är docent i statsvetenskap vid Stockholms universitet, 106 91 Stockholm. E-post goran.bergstrom@statsvet.su.se

Linda Ekström är fil.dr. i statsvetenskap och verksam vid Skolforskningsinstitutet, 171 21 Solna. E-post linda.ekstrom@skolfi.se

nationens ekonomiska utveckling (Lundahl m fl 2010, Sjöberg 2011). Medan värden som jämlikhet och social utjämning historiskt sett varit utmärkande för det svenska skolsystemet, ser vi nu en utveckling där differentiering och segregation lyfts fram som kännetecknande för skolan (OECD 2015, Skolverket 2012). Förvaltningsforskning har pekat på att denna typ av utveckling sammantaget kan kopplas till de New Public Management (NPM) influerade förvaltningspolitiska reformer som genomsyrat flertalet västländer under senaste årtionden. Begreppet NPM kan rymma en rad olika ansatser, men i litteraturen brukar man lyfta fram betoningen på marknadsmekanismer och konkurrens (som inom skolsektorn kan exemplifieras med skolval och etableringsfrihet), men också att verksamheter ska styras med resultatfokus. Detta har lett till att flera forskare idag hävdar att fokus på resultat kommit ”att få ett överordnat värde” (Ahlbäck Öberg & Widmalm 2016, s 11, jmf Christensen & Laegreid 2007, Sundström 2016).

I kölvattnet av denna typ av NPM-orienterade reformer har även alternativa förståelser av begreppet likvärdighet etablerats. Den traditionella kopplingen till jämlikhetssträvanden har utmanats av alternativa förståelser som snarare kopplar likvärdighet till möjligheten att göra individuella val (vilket kan sägas härröra ur betoningen på marknadsmekanismer) eller elevers uppnådda resultat (vilken kan sägas härröra fokus på resultatstyrning) (Englund & Quennerstedt 2008, Gustafsson m fl 2016, s 73, Quennerstedt 2012). Många har utifrån dessa skiftande innebörder pekat på svårigheter att definiera vad likvärdig utbildning är, men trots det konstaterat att det idag ofta handlar om den sistnämnda förståelsen, nämligen elevers förmåga att uppnå eftersträvarvärda resultat (Böhlmark & Holmlund 2011, s 6, jmf även Wahlström 2014, s 735).

Att uttolkningen av likvärdighet som uppnådda resultat vunnit genomslag på samhällsnivå behöver dock inte betyda att de subjekt som verkar inom ett specifikt policyfält med nödvändighet ”plockar upp” dessa, eller handlar i enlighet med dem. Utifrån den diskurspsykologiska förståelsen av diskurs som vi utgår ifrån, diskurs som en lokalt situerad tillfällig betydelsefixering (Wetherell & Potter 1992), kan subjekt inte ses som determinerade av omgivande diskurser utan måste erkännas ett betydande handlingsutrymme inom den diskursiva terrängen (Wetherell 1998, Wetherell & Potter 1992, s 90). Vilken syn på likvärdighet som skolans verksamma kommer att utgå ifrån är därmed inte givet. Detta exemplifieras också av Steinunn Helga Larusdottirs studier om hur uppfattningar bland skolledare i Island på ett paradoxalt sätt tycks påverkade av den marknadsdiskurs som genomsyrat olika välfärdssektorer (2014). I enlighet med ett marknadstänkande och

ett NPM inspirerat ledarskap, ägnar skolledare å ena sidan numera mer tid åt budgetfrågor och administration i vid mening, men Larusdottir fann å andra sidan ett starkt försvar för värden som kan kopplas till ansvar för elever och pedagogiska frågor, något som *inte* ligger i linje med det som utmärker ett New Public Management-inspirerat ledarskap (jmf även Nihlfors & Johansson 2013).

Utifrån tidigare forskning, samt att svenska skolledare i och med den nya skollagen fått ökad beslutsmyndighet (Skollag kap 2 10§, SOU 2015:22, jmf även Lerwall 2016, s. 61), blir det relevant att analysera svenska skolledares uttolkningar av likvärdighet. Dels för att vinna insikt om förhållandet mellan nationella målsättningar och hur dessa hanteras på verksamhetsnivå. Dels för att dessa uttolkningar av likvärdighet har betydelse för praktikens utformning (Gewirtz 2002, Gold m fl 2003, Gurr m fl 2005, Law m fl 2003).

Vi vill också undersöka huruvida huvudmannaskap påverkar uttolkningarna av likvärdighetsbegreppet. Å ena sidan visar forskning att privata och kommunala skolor blir alltmer lika (t ex Skolverket 2005), men man kan å andra sidan hävda att skiljelinjen mellan privat – offentligt, skulle kunna påverka synen på likvärdighet (Gurr & Drysdale 2003, Lundahl m fl 2014, jmf Lundquist 1998). I linje med en sådan utgångspunkt skulle företrädare för fristående skolor kunna vara mer influerade av normer relaterade till valfrihet, vilket kan påverka uttolkningen av likvärdighet.

Syfte

Artikelns syfte är tudelat. För det första vill vi undersöka vilka uppfattningar kring likvärdighet som svenska skolledare ger uttryck för. Har skolledare anammat en syn på likvärdighet som resultat eller finns alternativa förståelser inom denna yrkesgrupp? För det andra vill vi även undersöka huruvida uppfattningar om likvärdighet påverkas av huvudmannaskap. Är t ex skolledare med privata huvudmän mer benägna att utgå ifrån en nyliberal likvärdighetsuttolkning utifrån att denna kan ses som nära kopplad till införandet av friskolereformen?

Teori

Vi kommer nedan att beskriva tre möjliga uttolkningar av likvärdighet. Dessa uttolkningar har såväl teoretisk som empirisk förankring. Teoretiskt sett vilar de tre olika uttolkningarna på två ben; den första uttolkningen, och till viss del också för den andra, belyses utifrån politisk teori, medan den andra och den tredje främst är omskrivna inom den

förvaltningspolitiska teorin. De skilda uttolkningarna har vidare varit olika starkt framträdande i olika tidsmässiga och politiska kontexter.

Likvärdighet med koppling till jämlikhet

Begreppet likvärdighet fick successivt en alltmer framträdande plats i skolpolitiken under andra halvan av 1970-talet och början av 1980-talet (Bergström 1993, Englund & Quennerstedt 2008, Millares 2015), och en uttolkning av likvärdighet låg då nära betydelser som rymts inom begreppet jämlikhet; ett begrepp som i sig rymmer flera olika möjliga betydelser (Baker 1987, Dworkin 2000, Rae 1981). Kärnan inom en jämlikhetskonception brukar inom politisk teoretisk forskning utmejslas med hjälp av uttryck som 'jämlikhet i möjligheter' eller 'reellt lika möjligheter' (Barry 2005, Bergström 1993, Hadenius 1990, Millares 2015). Enligt denna uttolkning räcker det inte att alla elever har formell rätt till utbildning, att ingen ska utestängas på exempelvis klassmässiga eller etniska grunder eller att fördelningen av resurser endast görs i ett tidigt utgångsläge, t ex när en elev börjar grundskolan (jmf Dworkin 2000). Individ/en eleven måste också under utbildningens gång få särskilt stöd om så behövs, det vill säga kompensatoriska insatser måste garanteras över tid av samhället. Dessa utgångspunkter var på ett empiriskt plan framträdande i t ex Lgr 80, då man uttryckligen framhåller att skolan inte ska ge alla elever lika mycket hjälp; de elever som har särskilda svårigheter skulle erbjudas särskilt stöd (Lgr 80, s 14).

Vidare skulle skolan enligt denna likvärdighetssyn vara sammanhållen och gemensam. T ex kan man i propositionen inför Lgr 80 se en tydlig betoning på att det stoff som eleverna ska undervisas i ska vara gemensamt för att inte riskera att äventyra likvärdigheten (Prop 1978/79:180, s 13). Ett skäl till detta är utbildningens helt centrala betydelse för vilka möjliga livsval som eleven kan göra senare i livet (jmf Walzer 1992). Enligt denna version av likvärdighet hotar alltför tidiga val (både av skola men också av profileringar inom en skola) möjligheterna för individen att senare i livet göra mer fundamentala val. Man utgår här från att elever måste utrustas med vissa grundläggande kapaciteter för att vi ska kunna tala om likvärdighet i ett vidare och längre perspektiv än exempelvis den tid eleven går i grundskolan (jmf Brighthouse 2000, Bunar 2010). Att låta subjektiva behov styra hur resurser ska fördelas, eller att låta subjektiva behov slå igenom på vad som skall läras ut i skolan, skulle således urholka likvärdigheten (Millares 2015, s 122-123, Miller 2001).

Likvärdigheten med nyliberala förtecken

Nästa uttolkning måste ses som både nära kopplad till det nyliberala systemskifte som slår igenom inom utbildningspolitiken under 1990-talet (Schüllerqvist 1995), och den ideologi som utmärker NPM-tänkandet. En ideologi som haft påtaglig spridning, inte minst i Sverige (Ahlbäck Öberg & Widmalm 2016). I denna uttolkning av likvärdighet saknas tidigare diskuterade inslag som betoningen av det gemensamma. Likhet och likformighet är inom en nyliberal uttolkning snarare problem som är relaterade till den gamla regelstyrningen, vilka i sin tur associeras till en socialistisk välfärdsstat. I enlighet med en nyliberal likvärdighetsuttolkning bejakas istället skillnader och skolan bör således utvecklas mot större variation på avgörande områden (målformulering, skolans organisering, resursfördelning mm), samtidigt som skolsystemet i sin helhet ändå bedöms som likvärdigt (jmf Svenskt näringsliv 2016). I linje med detta blev nu valfrihet det centrala värdet (Englund & Quennerstedt 2008), och valfriheten legitimerades med i huvudsak tre olika argument. Den anses för det första skapa förutsättningar för en ny dynamisk utveckling av skolsystemet. Etableringsfriheten (Prop. 1991/92:55; 1992/93:230) sågs exempelvis som en motor för att utveckla profileringar, som på sikt skulle skapa större skillnader mellan skolor, men framförallt bidra till ökad effektivitet. Individuella val på en marknad ansågs öka konkurrensen vilket i förlängningen också skulle leda till större samhällseffektivitet (Rothstein 2002). Den positiva kopplingen mellan likvärdighet och skillnader har av en forskare beskrivits på följande sätt: ”alla individers (och skolors, vårt tillägg) olikhet ska vara lika mycket värd (Quennerstedt 2012, s 56).

Det andra argumentet för valfrihet har sin grund i den rättighetstradition som finns inom delar av liberalismen. Uppdelningen i två olika förhållningssätt, ’frihet från’ (negativ frihet) och ’frihet till’ (positiv frihet) (Berlin 1984) går tillbaka till Locke och belyser vikten av skydd mot en statsmakt som hotar individen på olika sätt (’frihet från’). Individen/eleven ska skyddas mot olika typer av ingrepp och ett sådant är när statsmakten via kompensatoriska omfördelningar av resurser försvårar för begåvade att utvecklas maximalt. Drivet till sin spets kan starka kompensatoriska insatser jämföras med progressiv beskattning, vilket enligt en del liberala teoretiker ska ses som orättfärdiga ingrepp (jmf Nozick 1986). Enligt denna uttolkning har skolan likriktats och de begåvade har fått stå tillbaka. Utbildning uppfattas inte som i första hand en allmän nyttighet utan ses som en privat nytthet (jmf Englund 1999). Det tredje argumentet för valfrihet utgår från föreställningen att individen vet sitt eget bästa och här accepteras tilltron till subjektiva val fullt ut och enligt denna uttolkning existerar

inte ett möjligt utfallsproblem, t ex att individers val sett i ett längre tidsperspektiv kan innebära återvändsgränder.

Likvärdighet som resultatuppfyllelse

Vi nämnde inledningsvis den starka koppling som finns mellan NPM och fokus på resultat som en generell utgångspunkt för att förstå hur styrningen av offentliga och offentlighäna verksamheter ska utformas. Förutom kopplingen till NPM finns också en länk mellan denna uttolkning av likvärdighet och det som ofta benämns som granskningssamhället (Power 1997). På ett empiriskt plan utgjorde den så kallade ansvarspropositionen 1990, med införandet av ett mål- och resultatstyrningssystem (Prop. 1990/91:18), en viktig utgångspunkt för denna uttolkning. I relation till denna styrform har utvecklingen därefter tydligt förskjutits från att sätta mål i fokus, till att istället utgå från resultat (Lindgren 2014). För skolans del kan man t.ex. se 'det systematiska kvalitetsarbetet' som ett instrument och exempel på resultatstyrningens ökade betydelse (Jarl m fl 2012). På samma sätt måste även Skolinspektionens tillkomst ses som ett institutionellt uttryck för de idéer som rymms inom begreppet granskning, och fokus på olika dimensioner av resultat är också grunden för tillsynen inom skolområdet genom Skolinspektionens tillsyn av skolor (Jarl & Rönnberg 2010 jmf även Jacobsson 2016, Rönnberg 2016). Utifrån ett ökat fokus på resultat har vidare även kunskapsmätningar, såväl internationella som nationella, från tiden kring år 2000 blivit alltmer framträdande inom skolan. Dessa har blivit ett sätt att generera de resultat som man sedan kan styra utifrån, och föreställningar om resultatens och mätningarnas betydelse kan idag sammanfattningsvis anses vara väl förankrat bland skolledare och andra verksamma inom skolan (jmf Hortlund & Malmberg 2014).

Den starka tilltron till att resultatmätningar både kan säga något om skolans kvalitet och bidra till skolutveckling, får vidare spilleffekter på hur likvärdighet kan uttolkas, och likvärdighet uttolkas och mäts därför i relation till uppnådda resultat inom detta synsätt (Carlbaum 2012, Ek 2012, s 10, Englund & Quennerstedt 2008, Lawn & Grek 2012). Frågan blir dock vilka resultat som ska räknas när vi avgör skolans kvalitet och likvärdighet? Är det trivsel i skolan, demokratisk kompetens, elevers förmåga till empati, eller ska fokus enbart riktas mot betyg? Vad som utmärker uttolkningen av likvärdighet som resultatuppfyllelse är i relation till en sådan fråga just fokuseringen på betyg som ett möjligt, och i en bemärkelse säkert, sätt att bedöma resultatuppfyllelse, och här finns också länken till

likvärdighet (jmf Ivarsson Westerberg 2016). Den exakta nivån i fråga om resultat för att skolan ska anses likvärdig kan givetvis diskuteras, men på det stora hela har ”godkändnivån” blivit en central markör eller skiljelinje. Flera forskare pekar på att det är så det nationellt bestämda uppdraget tolkas av verksamma inom skolan, samt att det är så man kommit att definiera en likvärdig skola (t ex Bergh 2008, Jarl m fl 2102, Quennerstedt 2012). Detta synsätt ligger vidare helt i linje med hur Skolverket i flera rapporter resonerar när likvärdigheten analyseras (Bergström & Millares 2016, Skolverket 2012).

Sammantaget menar vi att likvärdighetsuttolkningen med koppling till en traditionell jämlikhetsdiskurs utmanats i samband med systemskiftet inom skolan (jmf Schüllerqvist 1995). Förändringen var inte unik för Sverige (Olssen, Codd & O’Neil 2004, Ravitch 2010), men möjligen var den påtagligare och snabbare i Sverige (Levin & Belfield 2009). Den nyliberala likvärdighetsuttolkningen utmanade de kännetecken som den jämlikhetsorienterade likvärdighetsuttolkningen omfattades av. Parallellt med den nyliberala uttolknigen formuleras också nya synsätt på hur skolans kvalitet och likvärdighet ska bedömas. Skolans mätbara resultat i termer av meritvärden har blivit allt mer centralt, och att utveckla skolan handlar idag ytterst om att stärka skolans resultat.

Metod och material

Analysen grundar sig på såväl enkätmaterial som intervjumaterial. Inledningsvis skapas en övergripande bild av skolledares uttolkningar av begreppet likvärdighet via en enkät till ett bredare urval av skolledare (n = 561). Denna övergripande bild har vi sedan önskat fördjupa, och problematisera, via en rad intervjuer (n = 10, ungefär 8 timmar). Med hjälp av en mixed-method design, det vill säga att man använder sig av olika men komplementära data (Cresswell & Clark 2011), har vi eftersträvat en djupare och mer mångsidig bild av skolledarnas uppfattningar. Förutom att denna design erbjuder en mer komplett bild, kan designen även bidra till att reducera inneboende svagheter i respektive material och metod, samt att man som forskare kan använda sig av ett alternativt material för nå fördjupad kunskap om frågor som det första materialet genererade (se t ex Wahlström & Sundberg 2015: 13f). I avsnittet nedan redogör vi först för hur vi utformat enkätmaterial, därefter hur vi genomfört och analyserat intervjumaterialet.

Urval och enkätstudiens genomförde

Vi har konstruerat en enkät med 12 stycken påståenden kopplade till de tre olika likvärdighetsuttolkningarna. Påståenden fångar både attityder och beteenden som respondenterna fått ta ställning till i termer av ”instämmer i mycket hög grad”, ”instämmer i ganska hög grad”, ”instämmer i ganska låg grad” eller ”instämmer i väldigt låg grad” eller ”vet ej”. När det gäller den jämlikhetsorienterade likvärdighetsuttolkningen, har denna matchats mot påståenden som ”när jag beskriver målen för skolan/förskolan och dess roll i samhället lyfter jag alltid fram att skolan/förskolan är en gemensam angelägenhet” och ”vid vår skola/förskola tolkas ’lika möjligheter’ som att elever/barn med sämre förutsättningar får mer stöd/resurser än andra”. Dessa påståenden fångar in de övergripande målen för den skolpolitik som växte fram under efterkrigstiden där skolan sågs som både gemensam och gemensamhetsskapande och där ett viktigt mål var att utjämna sociala skillnader.

På liknande sätt har den nyliberala likvärdighetsuttolkningen operationaliserats med hjälp av påståenden som ”vid min skola/förskola arbetar jag aktivt för att öka elevers och föräldrars möjligheter att i olika sammanhang göra egna val” och ”i samtal med personal framhåller jag gärna att vår skola/förskola är en bland flera konkurrerande producenter”. Dessa påståenden pekar både på den nyliberala utgångspunkten om vikten av marknadsinslag och betydelsen av valfrihet. På samma sätt kan påståendet ”jag tycker att elever/barn med bäst förutsättningar att höja sina resultat ska kunna ges extra stöd även om det skulle innebära att skillnaderna mellan elevernas resultat ökar” kopplas till de nyliberala utgångspunkterna och då främst premisserna om att var och en ska ha rätt att utvecklas maximalt och att ökade skillnader inte är ett samhällsproblem.

Avslutningsvis har den resultatorienterade likvärdighetsuttolkningen fångats in via påståenden som ”måluppfyllelse i termer av så få underkända som möjligt är viktigare än mål som solidaritet eller demokrati vid vår skola” och ”ett av de säkraste måtten på att min skola är likvärdig är att vi minskar andelen elever som inte når godkänt i alla ämnen”. Dessa påståenden anknyter till den övergripande styrningsdiskursen där resultatuppfyllelse ses som det mest relevanta måttet på en organisations framgång (Löwstedt 2015, kap. 2).

Enkäten har delats ut och besvarats av samtliga deltagare inom Rektorsprogrammet vid Stockholms universitet mellan åren 2013 och 2015 (n = 561, svarsfrekvensen 100%).¹ Det finns en betydande stabilitet mellan de olika mättillfällena eftersom samma mönster och tendens återkommer vid samtliga mättillfällen. Skolledarna representerar

alla nivåer inom det svenska skolsystemet, från förskola (ca 20%), till grundskola (ca 50-55%) och gymnasieskola (ca 20%), men också vissa specialskolformer (exempelvis vuxenutbildning). En majoritet av respondenterna är kvinnor (65-70%) vilket också är representativt för hela skolledarpopulationen. Respondenterna är också representativa i termer av ålder, men däremot finns en övervikt av skolledare från stockholmsregionen (ca 80%). På samma sätt är skolledare från fristående skolor överrepresenterade i detta urval (ca 50%) jämfört med populationen i stort (ca. 25%-30%). Urvalet är därför inte representativt för de cirka 7000 skolledare som finns i Sverige, utan snarare representerar det de 1500 skolledare som finns inom Stockholmsregionen. Att skolledarna kommer från ett område tydligt präglad av konkurrens kan påverka resultatet, bl a genom att den nyliberala likvärdighetsuttolkningen kan få ett större genomslag än den skulle haft om urvalet varit strikt representativt.

Enkäterna har analyserats utifrån deskriptiv eller beskrivande statistik (Borg & Westerlund 2006), för att hitta ett övergripande mönster i materialet och för att kunna säga något om hur väl förankrade de tre uttolkningarna är. Kategorierna ”instämmer i mycket hög grad” och ”instämmer i ganska hög grad” har tolkats som att man ställer sig bakom ett visst påstående medan kategorierna ”instämmer i ganska låg grad” och ”instämmer i väldigt låg grad” tolkats som att man inte instämmer i påståendet. Svaren kommer att redovisas i procent och vi kommer även att visa vilken eventuell spridning som föreligger inom svaren.

I liknande internationella studier kring skolledare och deras uppfattningar i värdefrågor och deras uttolkningar av omstridda begrepp har man ofta arbetat med kompletterande material där exempelvis enkäter kompletterats med policydokument eller intervjuer för att få en fördjupad bild och förståelse (se t ex Gold m fl 2003, Gurr m fl 2005, Larusdottir 2014, Law m fl 2003). Vi har därför under 2015 kompletterat enkätmaterial med tio stycken semistrukturerade intervjuer baserat på deltagare som påbörjade rektorsutbildningen 2014 (jämn fördelning avseende huvudmannaskap).

Intervjumetod ifrån ett diskurspsykologiskt perspektiv

De genomförda intervjuerna har varit öppna (Kvale 1997, s 19) med inriktning mot teman med anknytning till de olika likvärdighetsuttolkningarna. I enlighet med en diskursanalytisk utgångspunkt har intervjuerna genomförts på ett aktivt och interventionistiskt sätt (Wetherell & Potter 1992, s 99). Snarare än att försöka hålla oss

i bakgrunden har vi t ex kommit med följdfrågor eller erbjudit alternativa synsätt för att förmå intervjupersonerna att utveckla sina föreställningar kring likvärdighet. Härmed har några av de argumentationslinjer och diskursiva resurser som intervjupersonen använder sig av tydliggjorts. Intervjuerna har transkriberats i sin helhet och därefter kodats.

I kodningsarbetet sökte vi efter olika tolkningsrepertoarer kring likvärdighet. Tolkingsrepertoarer är ett diskurspsykologiskt analysbegrepp som i enlighet med det diskurspsykologiska perspektivet sammanbinder etnografiska analyser med ett Foucaultinspirerat diskursfokus för att kunna kombinera närhet till materialet med fokus på övergripande meningsfält (Edley & Wetherell 2001, Wetherell & Edley 1998, Wetherell 1998, Wetherell & Potter 1992). Tolkingsrepertoarer kan således ses som en typ av mikrodiskurser som är avgränsade och småskaliga. En viktig utgångspunkt är vidare att det ofta finns flera tolkningsrepertoarer i omlopp inom samma fält och att individer ofta drar på, eller använder sig av, flera tolkningsrepertoarer samtidigt. I relation till likvärdighet, som tillhör kategorin omtvistade begrepp (Collier m fl 2006), blir detta extra relevant eftersom vi kan förvänta oss flera tillgängliga tolkningsrepertoarer för intervjupersonerna. I sökandet efter tolkningsrepertoarer har vi letat efter: "a recognizable routine of arguments, descriptions and evaluations distinguished by familiar clichés, common places, tropes and characterizations of actors and situations. Such repertoires become evident through repetition across a corpus" (Edley & Wetherell 2001, s 443). För att kunna säga något om variationen och existensen av flera och konkurrerande tolkningsrepertoarer har vi också sökt efter krispunkter, eller tecken på att något går fel i interaktionen. Diskurspsykologerna Margaret Wetherell och Jonathan Potter beskriver t ex hur tvekan eller motsägelser hos intervjupersonerna kan vara ett tecken på att det finns flera tolkningsrepertoarer i omlopp (Wetherell & Potter 1992, s 101-102). I enlighet med Marianne Winther Jørgensen och Louise Phillips (2000, kap 5), har vi avslutningsvis i viss utsträckning även använt oss av ett "integrerat perspektiv", där vi förstärkt det diskurspsykologiska perspektivet med ett analytiskt begrepp från den kritiska diskursanalysen. Med hjälp av begreppet diskursordning pekar vi på att diskurser har institutionella förankringar och att konkurrerande diskurser delvis täcker samma terräng (Fairclough 1995), vilket blivit ett sätt för oss att förstå varifrån skilda tolkningsrepertoarer hämtar sin inspiration (jmf Winther Jørgensen & Phillips 2000).

Analys och resultat

Den jämlikhetsorienterade uttolkningen

Enkäten visar att likvärdighetsuttolkningen med koppling till jämlikhet har starkast stöd hos skolledarna. I genomsnitt får denna uttolkning 78% stöd när man ser till de samlade mättillfällena (det lägsta samlade stödet är 69% och det starkaste är 89% under mättiden). När det gäller de konkreta påståendena kan vi exempelvis se att särskilt frågan om kompensatoriska insatser ("vid vår skola/förskola tolkas 'lika möjligheter' så att elever/barn med sämre förutsättningar får mer resurser än andra") har synnerligen starkt stöd, i genomsnitt 85%, och aldrig under 80% vid något mättillfälle. På likande sätt instämmer hela 79% i påståendet "jag vill att mer individuellt riktade kompensatoriska inslag ska finnas i fråga om resursfördelning i min kommun". Det enda påståendet som inte uppvisar ett lika starkt stöd är det fjärde påståendet, "om skolor blir alltmer homogena utifrån indikatorer som etnicitet och prestation ser jag som problematiskt". Påståendet får i genomsnitt 55% stöd, men här finns ganska stor spridning (mellan 77% och 44%) vilket kan tyda på att frågan uppfattats på olika sätt.²

Liknande resultat framträder även i intervjumaterialet, och vi kan se en tolkningsrepertoar som har påtagliga likheter med den jämlikhetsorienterade likvärdighetsuttolkningen. Denna tolkningsrepertoar – tolkningsrepertoaren om likvärdighet som ett bredare socialt projekt – är uppbyggd av en återkommande diskussion om det gemensamma, demokrati och vikten av att hjälpa "skolans förlorare". Dock, denna tolkningsrepertoar skiljer sig också åt på en central punkt i relation till den generella jämlikhetsorienterade uttolkningen eftersom man här lyfter fram kompensatoriska inslag på individnivå snarare än på strukturnivå. Med undantag för en intervju (intervju 10) är man påtagligt intresserad av att stötta skolans svagare elever, men inte pga elevernas socioekonomiska bakgrund utan pga att de exempelvis har en diagnos (vilket är en återkommande beskrivning) eller andra individuella skolrelaterade problem.

På en direkt fråga om respondenterna ser sig som företrädare för sin friskola eller som företrädare för ett större gemensamt utbildningsprojekt svarar en skolledare att hen ser sig som en del av det generella skolsystemet (intervju 1), och på liknande sätt lyfter en annan skolledare fram demokratiska värderingar och fostrandet av samhällsmedborgare som skolans övergripande uppgift: "vi ska jobba utifrån vissa värden, det ska vara demokratiska värderingen,

vi ska uppfostra eleverna till att bli samhällsmedvetna medborgare.. ansvarstagande” (intervju 4).

I linje med denna tolkningsrepertoar är man här främst fokuserad på att stötta de svagare eleverna, vilket ses som skolans huvudsakliga uppgift även om man samtidigt inte förnekar vikten av att stimulera de duktiga eleverna: ”i yrket skulle jag aldrig kunna låta bli att stötta dom svaga. Det strider mot hela min grund, människosyn. Vi måste se till att dom som behöver mest får stöd” (intervju 10).

I relation till enkätstudien är den tolkningsrepertoar som ligger närmast den jämlikhetsorienterade uttolkningen inte lika framträdande. När värden som utmärker den jämlikhetsorienterade uttolkningen hanteras på verksamhetsnivå ingår de i en förhandlingsprocess där element från andra uttolkningar också ingår. När föreställningen om det gemensamma och den homogena skolan diskuteras, så relateras den samtidigt till föreställningar som rymms inom exempelvis den nyliberala uttolkningen; man lyfter t ex fram att särskilda profiler trots allt kan vara ett sätt att skapa konkurrensfördelar för skolor.

Den nyliberala uttolkningen

När det gäller den nyliberalt orienterade uttolkningen får de aktuella påståendena tillsammans stöd av 52% av skolledarna. I relation till påståendet om att elever/barn med bäst förutsättningar att höja sina resultat ska ges extra stöd, även om det skulle innebära ökade skillnader mellan elever, instämmer 42%. Ett påtagligt stöd inom gruppen får påståendet att man aktivt arbetar för att öka elevers och föräldrars möjligheter att i olika sammanhang göra egna val. Påståendet stöds av i genomsnitt 66% av skolledarna. Vi kan alltså notera en påfallande skillnad mot det stöd som uppvisades i relation till de jämlikhetsorienterade påståendena, och stödet för den nyliberala uppfattningen härrör i stor sett också från ett enda påstående, nämligen att aktivt arbeta för möjligheten att göra val.

Även i relation till denna uttolkning finns en tolkningsrepertoar som har tydliga likheter med den nyliberala likvärdighetsuttolkningen. I intervjuerna framkommer tal om konkurrens och konkurrenter, vikten av egna val och ett uttalat behov av att hjälpa de bästa eleverna. Tillsammans skapar dessa återkommande beskrivningar tolkningsrepertoaren om likvärdighet som en marknadslösning. I relation till denna repertoar vill vi peka på några exempel på beskrivningar om konkurrens som incitament för skolutveckling. En skolledare säger exempelvis att ”jag tror att vi blivit bättre med konkurrensen, att vi tvingas hela tiden att tänka på att vara så bra som möjligt”

(intervju 8, jmf intervju 9). I linje med tolkningsrepertoarens betoning av de starka eleverna framkommer i intervjuerna också fokus på de högpresterande eleverna som inte får glömmas bort och det problematiska med att i så stor utsträckning koncentrera sig på dem som riskerar att få F snarare än att i större utsträckning visa intresse för dem som kan få ett A:

Man kan säga såhär, den senaste skollagstiftningen är bra på det sättet att den förtydligar är att eh.. var du än är, så har du rätt att utvecklats. I den gamla lagstiftningen och som den ofta tolkades, så var det som att man hade haft den diskussionen att dom som är duktiga, dom lämnar man lite vind för våg (intervju 5, jmf även intervju 3).

Denna förändring beskrivs som positiv eftersom den innebär att skolan måste arbeta för att alla ska kunna "utvecklas så långt som möjligt" och skolledaren framhåller vidare att de extraresurser som ibland finns för matematikämnet också bör användas till att utveckla klassens bästa elever. I relation till denna tolkningsrepertoar är det också flera som uppvisar stor medvetenhet om att skolan fungerar på en marknad. Man talar om sina "konkurrenter" och diskuterar olika typer av konkurrensför- och nackdelar, exempelvis geografisk lokalisering, rykten eller antagningspoäng (se intervju 1 och intervju 3). Skolledarna lyfter också fram vikten av att agera, "att sticka ut", exempelvis skapa en matteprofil för att attrahera rätt kundgrupp (intervju 8, jmf även intervju 10).

Samtidigt diskuterar i stort sett samtliga också de olika problem som valfriheten medfört, t ex ökad skiktning mellan skolor och att det fria skolvalet lett till ökad ojämlikhet (intervju 5, skolledare på fristående skola). Denna skolledare lyfter också fram spänningen mellan att i första hand se till den enskilde eleven eller till samhället i stort. De fördelar som den enskilde eleven får genom att välja skola kan samtidigt bli negativt för samhället i sin helhet:

Det är klart att, att.. det fria skolvalet.. och det som det här har medfört gjort att vi får en skiktning av skolor.. på ett helt annat sätt. Men å andra sidan då vill man bejaka individen.. ... får man ju.. helt enkelt någonstans bestämma sig för.. vilken är viktigare (intervju 5).

Andra skolledare framhåller snarare problem *inom* systemet, t ex att valen sker på irrationella grunder och att elever inte kan eller bör fatta så många val så tidigt: "vissa elever gör sexton val under ett skolår, det är ju helt, det är ju faktiskt helt galet" (intervju 6). Avslutningsvis

framkommer att systemet skapar orättvisa förutsättningar mellan skolorna. Man pekar på att de välfungerande skolorna får mer resurser eftersom de har fler elever, samtidigt som skolor med sämst förutsättningar och mest krävande elevgrupper riskerar minskade anslag till följd av minskat söktryck (intervju 3).

Den resultatorienterade uttolkningen

Även den resultatorienterade likvärdighetsuttolkningen får ett begränsat stöd, till och med svagare än den nyliberala. De påståendena som avser representera ett resultatorienterat synsätt får 43% stöd, och när det gäller det specifika påståendet att ”när man värderar skolsystem på kommunal och nationell nivå är det viktigt att utgå från jämförelser mellan meritvärden” instämmer 32%. I likhet med den nyliberala uppfattningen finns även här ett enskilt påstående som tenderar att höja det samlade stödet för denna uttolkning. Påståendet ”ett av de säkraste måtten på att min skola är likvärdig är att vi minskar andelen elever som inte når godkänt i alla ämnen” får i genomsnitt 66% stöd. Resultatet kan förefalla uppseendeväckande i relation till det svaga stöd som påståendet om vikten att jämföra meritvärden fick. Påståendena kan te sig förhållandevis lika men stödet ser olika ut vilket kan tala för en viss ambivalens bland skolledarna i relation till denna uttolkning av likvärdighet.

Även i intervjuerna ifrågasätts detta synsätt och här skymtar en tolkningsrepertoar som bygger på beskrivningar av det resultatorienterade synsättet som ”alltför smalt” eller som något som mäter ”fel saker”. En skolledare menar att det resultatorienterade synsättet i alltför liten utsträckning tar hänsyn till kvalitet i undervisningen. Kvalitet handlar inte enbart om betyg utan måste avse i vilken utsträckning skolan kan bidra till elevers utveckling, oavsett om eleven uppnår kunskapskraven (intervju 7). På liknande sätt resonerar en annan skolledare; fixeringen vid resultat tenderar att utelämna en rad andra relevanta aspekter:

jag tycker att det är en relevant diskussion men den blir ju också ganska smal för det är ju utifrån vissa ämnesområden och sen så finns det ju andra värden, väldigt viktiga värden skulle jag säga, med att gå i gymnasieskolan till exempel. Att man utvecklas som person och lär sig andra förmågor och egenskaper som är väldigt viktiga att ha (intervju 2, jmf även intervju 4 och 6).

Problem kopplade till ensidigt fokus på resultat illustreras även av diskussionerna om nyanlända elever som skapar en specifik problematik och som de generella kraven på godkänd-nivå inte tar hänsyn till. Skolor tenderar att falla sämre ut i fråga om resultat eftersom de tagit emot många nyanlända elever, vilket upplevs som orättvist:

Det finns ju naturligtvis skolor då som.. eh.. gör ett jättebra jobb men där man av en mängd orsaker har rätt låga betyg. Och sen har du då skolor som skulle kunna ha mycket högre betyg, för att dom har ett sånt underlag (intervju 5).

Det finns också några få återkommande beskrivningar av resultatfokus som en möjlig vägvisare för skolans utveckling och som ett tacksamt mått på hur man lyckats med sitt arbete på verksamhetsnivå hittills. Två skolledare beskriver hur man arbetat med att vända medarbetarnas föreställningar om dessa mått som tråkiga och fyrkantiga och att man istället försökt få kollegiet att se mer positivt på resultatmätningar och att dessa kan vara relevanta ”verktyg för att mäta om vi är på rätt väg” (intervju 9, 10).

Splittring, variation och förhandling

I intervjumaterialet framkommer att resultatet inte är lika entydigt som i enkäten, vilket understryker vikten av att arbeta med kompletterande material (jmf Cresswell & Clark 2011). I enlighet med en diskurspsykologisk utgångspunkt förekommer snarare samtliga tre uttolkningar parallellt och i kombination med varandra (jmf Wetherell & Potter 1992). Vi kan här tala om en ”förhandling” mellan dessa uttolkningar hos respondenterna och respondenterna förhåller sig till samtliga uttolkningar eller synsätt i stort sett samtidigt. Denna dubbelhet kommer till uttryck i en skolledares reflektion kring skolans viktigaste uppdrag:

om man tittar på våra kvalitetsrapporter och våran verksamhetsplan så har det varit att försöka se varje elev utifrån var den befinner sig och att den ska nå den nivån som den faktiskt har potential att göra. Och det har vi splittrat upp dels i att vi har nollvision om F, vi vill att alla ska klara ett E, eh, för att det ska våra elever generellt göra. Eh... men då har vi också märkt att när vi tidigare haft det så har vi liksom tappat de här lite som man skulle kunna trigga från ett B till ett A (intervju 3, vår kursivering).

I citatet ser vi hur respondenten dels drar på den nyliberala uttolkningen genom att betona varje individs rätt att utvecklas optimalt i

sitt individuella livsprojekt och vikten av att inte tappa fokus på de bästa, dels drar man på den resultatnriktade uttolkningen genom talet om ”nollvision om F”. Respondentens ambivalens återkommer även senare när hen diskuterar den ökade homogenisering som utmärker dagens skolsystem. Hen inleder med att anknyta till ett bredare samhällsperspektiv i linje med den jämlikhetsorienterade uttolkningen och menar att denna utveckling inte är av godo, men landar ändå i att homogenisering kan upplevas som praktiskt ur ett skolperspektiv:

det finns något inom mig som känner att det här är inte bra. Alltså det är inte såhär vårt samhälle ser ut, som det ser ut på vår skola. Samtidigt som jag kan känna att det är jätteskönt, för det är så mycket lättare... Men tyvärr, får jag väl säga, så tycker jag att det är skönt (intervju 3).

Här finns en spänning mellan att å ena sidan vilja ”dra sitt strå till stacken” och hjälpa fler av samhällets ”lågpresterande elever” (eftersom man faktiskt har möjlighet till detta), och å andra sidan en känsla av att homogena klasser utifrån ett verksamhetsperspektiv kan innebära goda förutsättningar för att organisera undervisningen på ett bra sätt.

Spelar regin någon roll?

I nästa del av analysen konstaterar vi genom enkätmaterialen att det föreligger en relativt liten skillnad i relation till huvudmannaskap. Intervjumaterialet är för begränsat för att kunna peka på generella skiljelinjer utifrån regi, men utifrån enkäten förefaller skolledarna göra förhållandevis likartade uttolkningar och den genomsnittliga skillnaden mellan grupperna är under 10% i relation till samtliga tre uttolkningar.

Vi kan dock notera att de kommunala skolledarna genomgående uppvisar ett något högre stöd för den jämlikhetsorienterade likvärdighetsuttolkningen, även om skillnaden inte är markant. För den nyliberala uttolkningen är tendensen den motsatta. De privata skolledarna uppvisar genomgående starkast stöd, i genomsnitt 8.5% starkare stöd (som högst 21% och som lägst 5%). Samtidigt finns starkt stöd i båda grupperna för påståendena kring att aktivt arbeta för elevers och föräldrars möjligheter att göra egna val samt påståendet om att se sig själv som en av flera konkurrerande producenter. Här finns dessutom starkare stöd bland de kommunala skolledarna vid vissa mättillfällen även om den generella trenden är ett starkare stöd bland de privata skolledarna. Mest oklar är fördelningen när det gäller den resultatorienterade uttolkningen. Här är skillnaden 6.7%

och det går inte att säga något om i vilken riktning skillnaden går. Vid vissa mättillfällen uppvisar de kommunala skolledarna starkare stöd, men lika ofta är det tvärtom.³

Att regin trots allt inte spelar någon avgörande roll i denna studie kan ha tre möjliga förklaringar. För det första har den nya skollagen (SFS 2010:800) en normerande funktion eftersom de fristående skolorna måste följa samma reglering som de kommunala skolorna. För det andra ser vi en möjlig konvergens från det motsatta hållet, nämligen att de kommunala skolorna närmat sig de fristående skolorna eftersom dessa (åtminstone i storstadsområden) trots allt verkar inom samma konkurrensutsatta system (Fredriksson 2010, Skolverket 2005, 2012). Men, detta borde samtidigt betyda att de kommunala skolorna ”tagit över” samma uppfattningar och i större anslutning anslutit sig till den nyliberala uttolknningen. Snarare är det dock tvärtom; det är den jämlikhetsorienterade likvärdighetsdiskursen som har störst utbredning inom båda grupperna.

Den tredje och mer övergripande förklaringen hämtar vi i artikelns diskursorienterade utgångspunkt. Utifrån Faircloughs diskussioner om förekomsten av diskursordningar och interdiskursivitet (Fairclough 1995) tolkar vi förekomsten av en historiskt sett stark jämlikhetsfokusering som villkorande för den övergripande diskursordning som likvärdighetsuttolkningen förhåller sig till. Den skolpolitiska sfären är sedan länge präglad av värdet jämlikhet och det spiller möjligtvis över på nutida uttolkningar av likvärdighet. Nyare uttolkningar av likvärdigheten har alltså inte kommit att helt förskjuta tidigare betydelser, utan dessa lever snarare vidare och influerar aktuella uttolkningar av likvärdighet oavsett huvudmannaskap.

Slutdiskussion

Det låga stödet för den resultatorienterade uttolkningen och det starka för den jämlikhetsorienterade illustrerar väl den diskurspsykologiska utgångspunkten att vi inte på förhand kan veta vilka diskurser som kommer att plockas upp eller dras på av enskilda subjekt mot bakgrund av förekomsten av specifika diskurser på en övergripande nivå. I enlighet med diskurspsykologen Wetherells påpekande, kan vi inte se diskurser som enhetliga monoliter som enkelt dominerar ett helt fält (Wetherell 1998). Den resultatorienterade uttolkningen ersätter inte endast tidigare synsätt, utan dessa samexisterar och utgör möjliga diskursiva resurser för rektorer och andra gräsrotsbyråkrater. Därmed måste vi vara öppna för att enskilda aktörer verkar inom en diskursordning som består av multipla diskurser som strider inom samma

terräng och att det därför, på lokal nivå, finns förhandlingsutrymme inom existerande diskurser (jmf Ekström 2012).

Att man på verksamhetsnivån tonar ner vissa mål som den statliga nivån förefaller prioritera, öppnar också upp för möjligheten att främja alternativa mål. Förutom att enbart utgå ifrån föreskrifter som starkt betonar vikten av att uppnå föreskrivna resultat, kan den enskilda skolledaren också forma sin skola utifrån konkurrerande värden såsom jämlikhet. Från ett styrningsperspektiv kan denna typ av potentiella glapp mellan statsmaktens ideologiska och juridiska styrning och den praktik som brukarna möter vara problematisk (jmf Nihlfors & Johansson 2013, SOU 2015:22). Samtidigt kan man dock konstatera att ambivalensen i fråga om att plocka upp en viss styrsignal kan bidra till att man realiserar ett annat och historiskt sett viktigt mål. Ett kritiskt förhållningssätt till att se resultat som det viktigaste måttet på ett framgångsrikt skolsystem, möjliggör en likvärdighetssyn som har större förutsättningar att motverka ojämlikhet. Skolverket och en rad andra aktörer har under senare år själva pekat på det problematiska i att sociala skillnader återigen förstärkts (OECD 2015, Skolverket 2012, SOU 2014:5), och skolledarnas agerande kan således vara produktivt även i relation till Skolverkets mål; man ifrågasätter vissa centrala riktlinjer för att istället uppfylla andra mål som skolsystemet historiskt sett omhuldat.

Noter

1. Sedan 2011 är skolledare enligt lag ålagda att genomgå denna utbildning (30 ects). För förskolechefer och rektorer som verkat som skolledare före 2011 är det dock valfritt. Från starten har nästan 5000 skolledare avslutat, eller håller på att avsluta, denna utbildning. Stockholms universitet är ett av sex lärosäten som ger utbildningen, och inom utbildningen är den statsvetenskapliga institutionen ansvarig för den del som handlar om den politiska styrningen av skolan.
2. Vid diskussion med skolledare under rektorsutbildningen har det framkommit att denna fråga uppfattats på lite olika sätt.
3. Vi vill betona att resultaten i denna studie trots allt baseras på en förhållandevis begränsad empiri. I ett forskningsprojekt om svensk gymnasieskola har man på basis av intervjuer med skolledare och lärare visat att skolledare inom koncerndriven verksamhet uppvisat påfallande följsamhet mot krav förknippade med ekonomism snarare än att se skolan som en gemensam angelägenhet (Lundahl m fl 2014 kap 9).

Referenser

- Ahlbäck Öberg, Shirin & Widmalm, Sten (2016): Att göra rätt – även när ingen ser på. *Statsvetenskaplig tidskrift* 118(1), 7-17.
- Ahlbäck Öberg, Shirin; Bull, Thomas; Hasselberg, Ylva & Stenlås, Niklas (2016): Professions under siege. *Statsvetenskaplig tidskrift*, 118(1), 93-126.
- Baker, John (1987): *Arguing for Equality*. London: Verso.
- Barry, Brian (2005): *Why Social Justice Matters*. Oxford: Polity.
- Bergström, Göran (1993): *Jämlikhet och kunskap. Debatter och reformstrategier i socialdemokratisk skolpolitik*. Stockholm/ Stehag: Symposion Graduale.
- Bergström, Göran & Matilde, Millares (2016): Likvärdighet. Perspektiv på tre olika nivåer. I Olof Johansson & Lars Svedberg, red: *Att leda mot skolans mål*, s 81-96. Malmö: Gleerups.
- Bergh, Andreas (2008): Från likvärdighet till kvalitet. I Tomas Englund & Ann Quennerstedt, red: *Vadå likvärdighet*, s 165-182. Göteborg: Daidalos.
- Berhanu, Girma (2010): Even in Sweden? Excluding the included: Some reflections on the consequences of new policies on educational processes and outcomes and equality in education. *International Journal of Special Education* 25(3), 148-49.
- Berlin, Isaiah (1984): *Fyra essäer om frihet*. Stockholm: Ratio.
- Brighouse, Harry (2000): *School Choice and Social Justice*. Oxford: Oxford University Press.
- Bunar, Nihad (2010): Choosing for quality or inequality: Current perspectives on the implementation of school choice policy in Sweden. *Journal of Education Policy* 25(1), 1-18.
- Böhlmark, Anders & Holmlund, Helena (2011): *20 år med förändringar i skolan: Vad har hänt med likvärdigheten?* Stockholm: SNS.
- Carlbaum, Sara (2012): *Blir du anställningsbar lillela vän? Diskursiva konstruktioner av framtida medborgare i gymnasier reformer 1971-2011*. Diss. Umeå: Statsvetenskapliga institutionen, Umeå universitet.
- Christensen, Tom & Laegreid, Per (2007): *Transcending New Public Management. The Transformation of Public Sector Reforms*. Burlington: Ashgate.
- Collier, David; Fernando Hidalgo, Daniel & Maciuceanu, Andra Olivia (2006): Essentially contested concepts: Debates and application. *Journal of Political Ideologies* 11(3), 211-246.

- Creswell, John W. & Plano Clark, Vicki L. (2011): *Designing and Conducting Mixed Methods Research*. Los Angeles: SAGE Publications.
- Dworkin, Ronald (2000): *Sovereign Virtue: The Theory and Practice of Equality*. Cambridge, Mass.: Harvard University Press.
- Edley, Nigel & Wetherell, Margaret (2001): Jekyll and Hyde: Men's constructions of feminism and feminists. *Feminism & Psychology* 11(4), 439-457.
- Ek, Emma (2012): *De granskade. Om hur offentliga verksamheter görs granskningsbara*. Diss. Göteborg: Förvaltningshögskolan.
- Ekström, Linda (2012): *Jämställdhet – för männens, arbetarklassens och effektivitetens skull? En diskursiv polycystudie av jämställdhetsarbete i maskulina miljöer*. Diss. Stockholm: Stockholms universitet.
- Schüllerqvist, Ulf (1995): Förskjutningen av svensk skolpolitisk debatt. I Tomas Englund, red: *Utbildningspolitiskt systemskifte?* s 44-106. Stockholm: HLS förlag.
- Englund, Tomas, red. (1995): *Utbildningspolitiskt systemskifte?* Stockholm: HLS förlag.
- Englund, Tomas (1999): Den svenska skolan och demokratin – Möjligheter och begränsningar. SOU 1999:93 s 13-50.
- Englund, Tomas & Quennerstedt, Ann (2008): Likvärdighetsbegreppet i svensk utbildningspolitik. I Tomas Englund & Ann Quennerstedt, red: *Vadå likvärdighet?* s 7-35. Göteborg: Daidalos.
- Fairclough, Norman (1995): *Critical Discourse Analysis: The Critical Study of Language*. London: Longman.
- Fredriksson, Anders (2010): *Marknaden och lärarna. Hur organiseringen av skolan påverkar lärares offentliga tjänstemannaskap*. Göteborg: Statsvetenskapliga institutionen, Göteborgs universitet.
- Gewirtz, Sharon (2002): *The Managerial School: Post-Welfarism and School Justice in Education*. London: Routledge.
- Gold, Anne; Evans, Jennifer; Early, Peter; Halpin, David & Colarbone, Patricia (2003): Principled principals? Values-driven leadership: Evidence from ten case studies of 'outstanding' school leaders. *Educational Management & Administration* 31(2), 127-138.
- Goodin, Robert; Mahmud Rice, James; Parpo, Antti & Eriksson, Lina (2008): *Discretionary Time: A New Measure of Freedom*. Cambridge: Cambridge University Press.

- Gurr, David; Drysdale, Lawrie & Mullford, Bill (2005): Successful principal leadership: Australian case studies. *Journal of Educational Administration* 43(6), 539-551.
- Gustafsson, Jan-Erik; Sörlin, Sverker & Vlachos, Jonas (2016): *Policyidéer för svensk skola*. Stockholm: SNS.
- Hadenius, Karin (1990): *Jämlikhet och frihet. Politiska mål för den svenska grundskolan*. Stockholm: A & W.
- Hortlund, Torbjörn & Malmberg Kristina (2014): Ledning i resultatmätningens tidevarv. I Lars Svedberg, red: *Rektorn, skolchefen och resultaten. Mellan profession och politik*, s 113-134. Malmö: Gleerups.
- Ivarsson Westerberg, Anders (2016): *På vetenskaplig grund. Program och teknologi inom Skolinspektionen*. Förvaltningsakademiens rapport nr 7. Huddinge: Södertörns högskola.
- Jacobsson, Bengt (2016): Organizing for auditing. An essential element for governance. Projektansökan till RJ.
- Jarl, Maria; Kjellgren, Hanna & Quennerstedt, Ann (2012): Förändringar i skolans organisation och styrning. I Maria Jarl & Jon Pierre, red: *Skolan som politisk organisation*, s 25-50. Malmö: Gleerups.
- Jarl, Maria & Rönnberg, Linda (2010): *Skolpolitik: Från riksdagshus till klassrummet*. Malmö: Liber.
- Kvale, Steinar (1997): *Den kvalitativa forskningsintervjun*. Lund: Studentlitteratur.
- Larusdottir, Steinunn Helga (2014): Educational leadership and market values: A study of school principals in Iceland. *Educational Management Administration and Leadership* 42(4), 83-103.
- Law, Louise; Walker, Allan & Dimmock, Clive (2003): The influence of principal's values on their perception and management of school problems. *Journal of Educational Administration* 41(5), 498-523.
- Lawn, Martin & Grek, Sotiria (2012): *Europeanizing Education. Governing a New Policy Space*. Oxford: Symposium books.
- Lerwall, Lotta (2016): Uppgifts- och ansvarsfördelning i skolan. I Maria Jarl & Elisabet Nihlfors, red: *Ledarskap, utveckling, lärande – Grundbok för förskolechefer och rektorer*, s 58-77. Stockholm: Natur & Kultur.
- Levin, Henry M & Belfield, Clive (2009): Market reforms in education. I Gary Spyke, m fl, red: *Handbook of Educational Policy Research*. New York & London: Routledge.
- Lgr 80: Läroplan för grundskolan 1980.

- Lindgren, Lena (2014): *Nya utvärderingsmonstret: Om kvalitetsmätning i den offentliga sektorn*. Lund: Studentlitteratur.
- Lister, Ruth, m fl (2007): *Gendering Citizenship in Western Europe. New challenges for citizenship research in a cross-national context*. Bristol: Policy.
- Lundahl, Lisbeth; Erixon Arreman, Inger; Lundström, Ulf & Rönnerberg, Linda (2010): Setting things right? Swedish upper secondary school reform in a 40-year perspective. *European Journal of Education* 45(1), 46-59.
- Lundahl, Lisbeth; Erixon Arreman, Inger; Holm, Anne-Sofie & Lundström, Ulf (2014): *Gymnasiet som marknad*. Umeå: Borea.
- Lundgren, Ulf P. & Lindensjö, Bo (2000): *Utbildningsreformer och politisk styrning*. Stockholm: HLS.
- Lundquist, Lennart (1998): *Demokratins väktare*. Lund: Studentlitteratur.
- Löwstedt, Jan (2015): Skolledning i organisationsområdet. I Jan Löwstedt, red: *Skolledning. Scener från den organiserade vardagen*, s 17-40. Lund: Studentlitteratur.
- Millares, Matilde (2015): *Att välja välfärd. Politiska berättelser om valfrihet*. Stockholm: Statsvetenskapliga institutionen Stockholms universitet.
- Musset, Paul (2012): School choice and equity: Current policies in OECD countries and a literature review. OECD Education. Working Paper No 66. Paris: OECD Publishing.
- Nihlfors, Elisabet & Johansson, Olof (2013): *Rektor – en stark länk i styrningen av skolan*. Stockholm: SNS Förlag.
- Nozick, Robert (1986): *Anarki, stat och utopi*. Stockholm: Ratio.
- OECD (2015): *Improving Schools in Sweden – An OECD Perspective*. Paris: OECD Publishing.
- Olssen, Mark; Codd, John & O’Neill Anne-Marie (2004): *Education Policy. Globalization, Citizenship & Democracy*. London: Sage.
- Power, Michael (1997): *The Audit Society: Rituals of Verification*. Oxford: Oxford University Press.
- Proposition 1978/79:180 Om läroplan för grundskolan mm.
- Proposition 1990/91:18 Om ansvaret i skolan.
- Proposition 1991/92:95 Om valfrihet och fristående skolor.
- Proposition 1992/93:230 Valfrihet i skolan.
- Quennerstedt, Ann (2012): Kommunens ansvar och inflytande på skolområdet. I Maria Jarl & Jon Pierre, red.: *Skolan som politisk organisation*, s 51-66. Malmö: Gleerups.
- Rae, David (1981): *Equalities*. London: Harvard University Press.

- Ravitch, Diane (2010): *The Death and Life of the Great American School System*. New York: Basic Books.
- Rothstein, Bo (2002): *Vad bör staten göra? Om välfärdsstatens moraliska och politiska logik*. Stockholm: SNS förlag.
- Rönning, Linda (2016): Granskning och styrning via Skolinspektionen. I Maria Jarl & Elisabet Nihlfors, red: *Ledarskap, utveckling, lärande – Grundbok för förskolechefer och rektorer*, s 80-102. Stockholm: Natur och Kultur.
- Sjöberg, Lena (2011): *Bäst i klassen? – lärare och elever i svenska och europeiska policytexter*. Göteborg: Acta Universitatis Gothoburgensis.
- SFS 2010:800: *Skollagen*.
- Skolverket (2005): *Skolor som alla andra. Med fristående skolor i systemet 1991-2004*. Rapport 271. Stockholm: Skolverket.
- Skolverket (2012): *Likvärdig utbildning i svensk grundskola? En kvantitativ analys av likvärdighet över tid*. Rapport 374. Stockholm: Skolverket.
- Skolverket (2014): *Utbildningsplan för Rektorsprogrammet*. SOU 2014:5: *Staten får inte abdikera – om kommunalisering*. SOU 2015:22: *Rektorn och styrkedjan*.
- Sundström, Göran (2016): Strategisk styrning bortom NPM. *Statsvetenskaplig Tidskrift* 118(1), 145-171.
- Svenskt näringsliv (2016): *Förbättrad välfärd. Likvärdigheten i den svenska skolan*.
- Wahlström, Ninni (2008): I spänningsfältet mellan likvärdighet och målpuffyllelse. I Tomas Englund & Ann Quennerstedt, red: *Vadå likvärdighet?* s 147-164. Göteborg: Daidalos.
- Wahlström, Ninni & Sundberg, Daniel (2015): Theory-based evaluation of the curriculum Lgr 11. Working Paper 11, Institute for Evaluation of Labour Market and Education Policy.
- Walzer, Michael (1993): *Pluralism och jämlikhet. En teori om rättvis fördelning*. Göteborg: Daidalos.
- Wetherell, Margaret (1998): Positioning and interpreting repertoires: conversation analysis and post-structuralism in dialogue. *Discourse and Society* 9, 387-412.
- Wetherell, Margaret & Potter, Jonathan (1992): *Mapping the Language of Racism: Discourse and the legitimation of exploitation*. New York: Harvester Wheatsheaf.
- Wetherell, Margaret & Nigel Edley (1998): Gender practices: Steps in the analysis of men and masculinities. I Karen Henwood; Christine Griffin & Ann Phoenix, red: *Standpoint and Differences – Essays in the Practice of Feminist Psychology*. London: Sage.

Winther Jørgensen, Marianne & Phillips, Louise (2000):
Diskursanalys som teori och metod. Lund: Studentlitteratur.